

**ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ԱՐԴԻ ՔԱՂԱՔԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԴԻՍԿՈՒՐՍՈՒՄ***

Առնակ Սարգսյան

Բանալի բառեր՝ քաղաքական մասնակցություն, քաղաքական իրավունքներ, մասնակցության ձև, կառավարման արդյունավետություն, քաղաքական կամք, իշխանություն-ժողովուրդ, որոշումների ընդունում:

Արդի քաղաքական գիտության համար օրակարգային հարց է ժողովրդավարական կառավարման համակարգի և քաղաքացիական հասարակության կայացման օրինաչափությունների բացահայտումը: Այս առումով քաղաքական մասնակցության հիմնախնդիրը հանդիսանում է ժողովրդավարական համախմբման կարևոր նախադրյալ: Համաշխարհայնացման պայմաններում գիտակցված մասնակցային գործընթացը ժողովրդաիշխանության դրսևորման ուղենիշն է, երբ հասարակության մեջ առկա խնդիրների լուծման անմիջական հաղորդակիցն է դառնում պետության քաղաքացին, իսկ պետական պաշտոնատար անձինք իրենց գործողություններով հաշվետու են նրա առաջ: Հետևաբար ժամանակակից քաղաքական իրողություններով պայմանավորված՝ մասնակցության տարբեր ձևերի տարածումը արդիականացնում է հիմնախնդրի ուսումնասիրության ինչպես գիտական, այնպես էլ մեթոդաբանական ասպեկտները:

Քաղաքական մասնակցությունը՝ որպես ժողովրդավարական պետության ձևավորման և դրսևորման առանձնահատուկ ոլորտ, հանդես է գալիս քաղաքականության սուբյեկտների վարքագծի բնորոշմամբ, որը ազդում է հասարակական-քաղաքական կյանքի մասնակցությանը: Ըստ այսմ՝ քաղաքական գիտակցության ներքո հասկացվում են մարդկային ոգու տարբեր դրսևորումները, որոնք արտահայտում են քաղաքական իշխանության մեխանիզմների գործառնությունն ու քաղաքական հարաբերությունների ոլորտում մարդկանց ու սոցիալական հանրությունների ուղղորդող վարքը^[1]: Քաղաքականության ցանկացած սուբյեկտ սեփական գաղափարախոսությունը ձևավորելու կարիք ունի, որը կուղղորդի մարդկանց վարքը քաղաքական հարաբերությունների ոլորտում, կծնավորի քաղաքական կամքը, կմոբիլիզացնի նրանց ակտիվությունը, կնպաստի խմբերի սոցիալական ինտեգրմանը, որոնք ներգրավված են քաղաքական գործողություններում^[2]:

Մեծ կարևորություն ունի այն հանգամանքը, որ հասարակական-քաղաքական կյանքին ներգրավվելով՝ յուրաքանչյուր ոք ունենա մասնակցության մշակույթի որոշակի գիտելիքներ և սոցիալ-հոգեբանական պատրաստվածություն: Համաշխարհայնացման պայմաններում առանց քաղաքացիների՝ իրենց իրավունքների ընկալման և իրացման հնարավոր չէ պատկերացնել ժողովրդավարական քաղաքական համակարգի կայացումը: Յուրաքանչյուր ոք հասարակական հարաբերությունների ցանկացած ոլորտում պետք է արտահայտի իր համոզմունքները և հանդիսանա դրանք կրողը:

* Հոդվածն ընդունվել է 23.01.20:

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել ք.գ.դ., պրոֆեսոր Ա. Ենգոյանը: 04.02.20:

Մինչ պետությունների ժողովրդավարորեն կառավարումը դրսևորվել է քաղաքական մասնակցության պահպանողական ուղղությունը, համաձայն որի քաղաքական կյանքում ժողովրդի մասնակցության ընդլայնումը պետական ապարատի կայունության և արդյունավետ գործունեություն ծավալելու վտանգ է պարունակում: Իսկ քաղաքականությունը՝ որպես հասարակության շահերի և պահանջմունքների իրացման գործընթաց, անհրաժեշտ է, որ նվազեցնի վերջինիս նկատմամբ հասարակության հետաքրքրության շրջանակը և ապահովի, որ քաղաքական որոշումները կայացնեն առավել փորձառու և իրազեկ անհատները: Մինչդեռ ազատական մոտեցումը անմիջականորեն առնչվում է ժողովրդավարական կառավարմանը, որի դեպքում քաղաքացիների ներգրավվածությունը որոշումների ընդունման գործընթացին հանդիսանում է ինչպես լեգիտիմ քաղաքական իշխանության ձևավորման, այնպես էլ քաղաքական դերակատարների և տարբեր կուսակցությունների մրցակցության ապահովման լավագույն դրսևորում: Հարկ է նշել, որ քաղաքական գործընթացներում մարդկանց ներգրավվածությունը միանշանակ է:

Այսպես, Զ. Էկմանը և Ե. Էմման նշում են, որ հասարակության մի մասը ակտիվ մասնակցում է քաղաքական կյանքին, նրանք առավելագույն չափով հետաքրքրված են քաղաքականության մեջ տեղի ունեցող գործընթացներով, իսկ հասարակության մյուս մասը առանձնապես հետաքրքրված է քաղաքական իրադարձություններով: Ոմանք էլ ո՛չ ակտիվ, ո՛չ պասիվ մասնակցություն («չեզոք» մասնակցություն) են ունենում քաղաքական կյանքին[3]: Մասնակցության մեկ այլ տեսակ է մասնակցություն հանուն նյութական խթանների: Մասնակցության այդ ձևը գործում է, երբ մարդիկ սոցիալապես անապահով են: Ըստ այսմ՝ գործում է ժողովրդին խնդրելու կամ պարտադրելու սկզբունքը՝ մասնակցել հանրահավաքներին, նախընտրական քարոզարշավին և այլն: Այս դեպքում մասնակցային գործընթացին ներգրավված դերակատարները, հասարակությանը նյութական աջակցություն են տրամադրում, լուծում կենսական նշանակություն ունեցող մի շարք խնդիրներ, և մարդիկ մասնակցում են հանուն նյութական խթանների:

20-րդ դարի վերջին տասնամյակից սկսած՝ բազմաթիվ երկրներ նոր մեխանիզմներ էին ներդնում հասարակության կառավարման գործընթացներում քաղաքացիների ներգրավվածությունը ուղղակի և արդյունավետ դարձնելու համար՝ սկսած նոր, ապակենտրոնացված ինստիտուտներ ստեղծելուց մինչև մասնակցային և խորհրդատվական գործընթացների բազմաթիվ ընթացակարգերի կիրառումը: Ընդհանուր առմամբ այն նախաձեռնություններն են հաջողված և նպատակաուղղված քաղաքական զարգացմանը, որոնք նպաստում են հասարակական-քաղաքական գործընթացներում քաղաքացիների ներգրավվածության բարձրացմանը: Այսպիսով՝ մասնակցային գործընթացը կանոնակարգող քաղաքականությունը առավել արդյունավետ է, իսկ իրականացվող ծրագրերը՝ հաջողված, երբ միտված է համընդհանուրի կարիքների բավարարմանը: Ինչպես նշել են Ռ. Ադլերը և Զ. Գոգինը՝ քաղաքացիական ներգրավվածությունը՝ որպես համագործակցության կամ համատեղ գործողությունների կոլեկտիվ ամբողջություն, հանդես է գալիս հանրային ոլորտում պայմանների բարելավման համար[4]:

Այս առումով նշենք, որ քաղաքական մասնակցության և կառավարման արդյունավետության միջև փոխհարաբերությունների ինստիտուցիոնալ ամրագրումը և կառավարման գործընթացներում քաղաքացիական ներգրավվածության հնարավորությունները (քաղաքական իրավունքները, քաղաքականության վրա ազդեցությունը, շահերի

արտահայտման հնարավորությունները և այլն) ազդում են կառավարման արդյունավետության վրա: Քաղաքական մասնակցության աստիճանը և ընտրված կառավարման արդյունավետության ցուցանիշները (կառավարության արդյունավետությունը, կոռուպցիայի վերահսկողությունը, կառավարման ինդեքսը) ցույց են տալիս ուժեղ և կայուն փոխհարաբերությունների բնույթ: Բացի այդ տնտեսական զարգացման և համակարգի հաշվետվողականության տեսանկյունից հատուկ ուշադրություն է դարձվում քաղաքական մասնակցության և կառավարման արդյունավետության փոխհարաբերություններին: Փաստորեն, տարբեր երկրներում քաղաքական մասնակցության դրսևորման հնարավորությունները էականորեն կապված են կառավարության արդյունավետության, կոռուպցիայի դեմ պայքարի և հատկապես զարգացող և փոխակերպող երկրների կառավարման արդյունավետության հետ: 1989 թ. կոմունիստական հասարակարգում հիմք դրվեց քաղաքական կերպափոխման գործընթացների, որոնք մինչ օրս կայացման փուլում են: Մարդիկ սկսեցին ձևավորել նոր քաղաքական կուսակցություններ և շարժումներ, զբաղվել հասարակական-քաղաքական խնդիրների լուծմամբ, նպաստել քաղաքացիական հասարակության ձևավորմանը: Չնայած նախնական էյֆորիայի և քաղաքականության նկատմամբ հսկայական հանրային հետաքրքրությանը՝ ավանդական ազատական ժողովրդավարություններում աստիճանաբար սկսեց ամրապնդվել քաղաքական վերնախավի և կառույցների արդյունավետության հանդեպ հավատի զգացումը, վստահության և փոխգործակցության ընդլայնումը քաղաքական կուսակցությունների նկատմամբ: Վերոհիշյալ միտումները բնականաբար չկարողացան անտեսվել ոչ միայն գիտնականների ուշադրությունից, այլև՝ քաղաքական առաջնորդների կողմից: «Նոր ժողովրդավարություններում» քննարկման ամենատարածված թեմաներից մեկը քաղաքական մասնակցության հարցն էր: Քաղաքացիների մասնակցությունը և հնարավորությունների վերհանումը քաղաքական որոշումների կայացման գործընթացում համարվում էր վերոհիշյալ խնդիրների մեծ մասի լուծման միջոց: Ավելին, մասնակցության նոր տեսակների ի հայտ գալը նպաստեց համաժողովրդական մասնակցության ընդլայնմանը, որը հետագայում էլ ավելի մեծացրեց պետական կառավարման բարեփոխումների շրջանակը (ապակենտրոնացում)[5]:

Կառավարման նոր ձևերը պետք է ընկալվեն որպես համընդհանուր շահերի այլընտրանքային դրսևորում, որոնք լրացնում են կառավարման ավանդական ձևերը ավելի ինստիտուցիոնալ մեթոդներով: Ներկայումս կառավարումը հիմնականում վերաբերում է սոցիալական համակարգերի, հանրային-մասնավոր հարաբերությունների համադրմանը, իշխանություն-ժողովուրդ երկխոսության միջավայրի ձևավորմանը: Այսինքն՝ պետությունը և նրա քաղաքական-ինստիտուցիոնալ կարողությունները գտնվում են հասարակության հետաքրքրության կենտրոնում (պետական-կենտրոնական մոտեցում)[6]:

Այսպես, եթե քաղաքական համակարգը ավելի բաց և մրցակցային է, նրա ինստիտուցիոնալ միջավայրը մասնակցության ավելի շատ հնարավորություն է տալիս, ավելի հմուտ քաղաքական դերակատարներ են մուտք գործում քաղաքական աստիճանահարթակ և արդյունավետ կառավարում իրականացնում: Նմանատիպ քաղաքական համակարգերի շրջանակներում կառավարությունը արդյունավետ կերպով աշխատում է. մարդկանց շահերն ու պահանջներն քննարկարարվում են, և հանրային ծառայությունների որակը բարձրանում է: Աստիճանաբար իրականացվում է ավելի արդյունա-

վետ և անկախ պետական կառավարում՝ իրավասու ու փորձառու պետական ծառայողների, վստահելի կառավարության և քիչ կոռումպացված քաղաքական գործիչների և պաշտոնատար անձանց միջոցով: Հետաքրքրական է այն կարևոր դերակատարումը, որ քաղաքական մասնակցությունը իրականացնում է հասարակարգերի վերափոխման գործընթացում: Նույնիսկ բարդ պայմաններում գտնվող երկրներում կարող է ժողովրդավարական արդյունավետ կառավարում իրականացվել, եթե ավելի լայն և բաց հնարավորություններ են ապահովվում հանրության մասնակցության համար: Այնուամենայնիվ, քաղաքական մասնակցության ամրապնդումը և բարձրացումը ոչ բոլոր երկրների համար է և ոչ բոլոր իրավիճակներում: Տարբերվող պայմաններ և ազգային առանձնահատկություններ ունեցող հասարակարգերը պետք է ընտրեն այն լուծումներն ու ռազմավարությունները, որոնք համապատասխանում են իրենց քաղաքական մշակույթին: Միայն այդ դեպքում վերջիններս կարող են ձևավորել և կայացնել ժողովրդավարական ինստիտուտները և ամրապնդել մրցունակությունը[7]:

Քաղաքական մասնակցությունը արտահայտվում է երկու հիմնական ձևերով.

1. անմիջական

2. ներկայացուցչական:

Անմիջական մասնակցության ձևերն են ընտրությունները, հանրաքվեները, հանրահավաքները, երթերը, ցույցերը, բոյկոտները, որոնց միջոցով առավելագույնս դրսևորվում է քաղաքացիների կամարտահայտման սկզբունքը՝ որպես ժողովրդաիշխանության իրացման և քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտների փոխգործակցության երաշխիք:

Ներկայացուցչական մասնակցության ժամանակ ժողովուրդն ընտրում է իր ներկայացուցիչներին՝ պատգամավորներ, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններ, պաշտոնատար անձինք՝ լիազորելով նրանց քաղաքական իշխանություն իրականացնել՝ ներկայացնելով իրենց շահերն ու պահանջմունքները:

Ասվածից պարզ է, որ ժողովրդավարական կառավարման համակարգը իրագործվում է, երբ քաղաքացիները ակտիվ ներգրավվում են հասարակության քաղաքական կյանքում: Քաղաքացիների ակտիվ մասնակցությունը պետության կառավարմանը հանդիսանում է ժողովրդավարության և քաղաքացիական հասարակության կայացման հիմնական սկզբունքներից մեկը: Ինչպես ամրագրված է մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրում՝ «յուրաքանչյուր ոք, ունի անմիջականորեն կամ ազատորեն ընտրված ներկայացուցիչների միջոցով իր երկրի կառավարմանը մասնակցելու իրավունք: Կառավարության, իշխանության գործունեության հիմքում պետք է լինի ժողովրդի կամքը»[8]: Այսինքն՝ քաղաքացիների կամքի արտահայտումը ժողովրդավարական հասարակարգի ինստիտուտների գոյության և հետագա զարգացման հիմքն է: Վերոհիշյալով քաղաքացիները ոչ միայն հանդիսանում են իրենց քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների կրողը, այլև վերահսկում են պետական կառավարման համակարգի հաշվետվողականությունն ու թափանցիկությունը:

Քաղաքական մասնակցությունը հանդես է գալիս հետևյալ առանձնահատկություններով՝ քվեարկություն, անդամակցություն և ակտիվ ներգրավվածություն քաղաքական կուսակցություններին, քարոզարշավի կազմակերպում, ցույցեր և գործադուլներ, քաղաքացիական անհնազանդություն կամ ընդվզում, հանրագիր (պետիցիա) ստորագրելու իրավունք[9]:

Մասնավորապես, քաղաքացիների ներգրավվածությունը քաղաքական կյանքին կախված է տիրող իրավիճակից, քաղաքական համակարգի բնույթից, ինչպես նաև մարդու քաղաքական հետաքրքրության շրջանակներից: Վերջին հաշվով մարդն ինքն է ձևավորում քաղաքական իշխանություն՝ սեփական քաղաքական գործունեության և հասարակության մեջ իր վարքագծի միջոցով:

Այս առումով նշենք, որ ժողովրդավարական հասարակարգերում քաղաքացիական անհնազանդությունը ոչ միայն չի համարվում հանցագործություն, այլև կամարտահայտման իրավաչափ դրսևորում է: Բացի այդ առավել կարևոր են նաև քաղաքացիական անհնազանդության համար պատասխանատվության տեսակները և գործողությունների շրջանակի բնորոշումը: Եթե քաղաքացիական անհնազանդություն ցուցաբերած քաղաքացին պատժվում է օրենքով, ապա դա կիրառվում է ոչ թե քաղաքացիական անհնազանդություն դրսևորելու համար, այլ այն գործողության, որը իրավականորեն սահմանված է որպես խախտում. օրինակ՝ այլոց կամ պետական գույքին վնաս հասցնելը, ինչպես նաև հակապետական, հակասահմանադրական գործողությունները: Հարկ է նշել, որ հիմնականում հանցագործություն կատարած անձինք ամեն կերպ ձգտում են, որ չբացահայտվի իրենց կողմից կատարված արարքը, իսկ քաղաքացիական անհնազանդ անձինք, հակառակը, իրենց գործողությունները չեն թաքցնում հասարակությունից և հիմնականում պատրաստ են տեղեկացնել, բացատրել կատարվածը: Այդ քաղաքացիները նաև պատրաստակամ են կրել պատիժը՝ այդպիսով ցույց տալով, որ իրենք տարբերվում են սովորական իրավախախտներից և չեն վախենում իրենց գործած արարքների համար^[10]: Հետևաբար քաղաքական մասնակցության հարցում առանցքային դերակատարում ունի հասարակության մեջ քաղաքական մշակույթի դրսևորման մակարդակը, որն արտահայտվում է ժողովրդավարության նորմերի և ինստիտուտների ներդրմամբ և ընկալմամբ: Այստեղից կարող ենք եզրակացնել, որ հասարակության քաղաքացիական գիտակցության մեջ որքան խորն է ժողովրդավարական արժեքների և նորմերի ըմբռնումը, այնքան բարձր է քաղաքական մասնակցության մակարդակը: Եվ հակառակը՝ որքան ժողովրդավարական հասարակարգում ցածր է մարդու իրավունքների և ազատությունների նշանակությունը, այնքան բնակչության զգալի մասի մոտ արտահայտվում է հակակրանք և օտարում հասարակական-քաղաքական կյանքից: Իսկ մյուս կողմից քաղաքացիների երկարատև օտարումը և հասարակական-քաղաքական կյանքին չմասնակցելը հանգեցնում է շահերի ներկայացման և պահանջմունքների բավարարման անկարողության, հավատի և վստահության կորստի: Ասվածից հետևում է, որ քաղաքական մասնակցության մեջ անձի ներգրավման պատճառները կարող են տարբեր լինել.

- Նրանք չեն հավատում մասնակցության արդյունքին: Հաճախ քաղաքացիներին թվում է, որ ամեն ինչ արդեն որոշված է, նաև իրենց ծայրը. ընտրական իրավունք, հանրաքվե, կամ մասնակցության այլ ձևերին ներգրավվումը որոշիչ չէ: Այդ մարդիկ կորցնում են իրենց հավատը սեփական հնարավորությունների նկատմամբ, և կարծում են, որ իրենց մասնակցությամբ ոչինչ չի կարող փոխվել քաղաքականության մեջ:
- Հասարակական-քաղաքական կյանքին ներգրավվածությունը, տարաբնույթ հարցերի բարձրաձայնումը այդպես էլ չեն ազդում իրենց անձնական կյանքի բարելավման վրա:

- Այլ հետաքրքրություններ և նախասիրություններ ունեն: Վերջինս սոցիալական ստրատիֆիկացիայի համընդգրկուն դրսևորման արդյունք է: Բնակչության մի մասը աչքի է ընկնում քաղաքական և քաղաքացիական մշակույթի ցածր գիտակցությամբ, իսկ մյուսը՝ հակառակը. սոցիալապես ապահովված խավի համար վերոհիշյալ գործընթացը երբեմն դառնում է անհետաքրքիր, նրանց ձեռնտու է անփոփոխ կառավարման համակարգի առկայությունը: Այդ իսկ պատճառով էլ նրանք հիմնականում չեն մասնակցում քաղաքական և քաղաքացիական գործողություններին:
- Չեն վստահում քաղաքական դերակատարներին՝ նրանց խոստումները համարելով անիրագործելի: Նրանք, հիասթափվելով քաղաքական կուսակցությունների և պաշտոնատար անձանց տված կեղծ խոստումներից, քաղաքական էլիտայի վերարտադրվելու մեխանիզմից, ինքնաբերաբար օտարվում են քաղաքականությունից:

Ինչպես նշել է Ե. Շեստոպալը՝ հասարակական-քաղաքական համակարգը կայունացնելու և զարգացնելու համար անհրաժեշտ է այն համալրել նոր կադրերով[11]: Հատկանշական է, որ պետական քաղաքականության արդյունավետության կարևոր չափանիշներից է նաև կադրային ճիշտ քաղաքականություն վարելը՝ հիմնվելով մասնագիտական բարձր պատրաստվածության և հմտությունների վրա: Քաղաքական ընտրանու հավաքագրումը առանցքային նշանակություն ունի համակարգի կայուն գործառնության և զարգացման տեսանկյունից, քանի որ ինչպիսին ընտրանու որակն է, այնպիսին նրա կառավարումն է: Նախկինում ՀՀ քաղաքական համակարգում գերիշխում էր էլիտայի հավաքագրման գիլդային (փակ) մոդելը: ՀՀ «Թավշյա» հեղափոխությունից հետո քաղաքական էլիտայի հավաքագրման գիլդային մոդելը իր տեղը գիջեց անտրեպրեներականին (բաց մոդելին): Սակայն ՀՀ-ում գործարկվող այս մոդելը ունի ինչպես իր դրական, այնպես էլ բացասական կողմերը: Առավելությունն այն է, որ ՀՀ-ում տարիներ շարունակ քաղաքական էլիտայի վերարտադրման մեխանիզմը դադարեց՝ համակարգը համալրելով նոր կադրերով, որը պետական ապարատի արդյունավետության բարձրացման գործոններից է: Ներկայիս կառավարությունում քաղաքական ընտրանու երիտասարդացումը վկայում է այն մասին, որ քաղաքական էլիտայի հավաքագրման մոդելը փոփոխության է ենթարկվել՝ համապատասխանեցնելով ժողովրդավարական կառավարման համակարգին: Այն, որ տարիներ շարունակ ՀՀ-ում քաղաքական համակարգը չէր համալրվում դրսից եկող ազդակներով, անվիճելի իրողություն է: Վերջինս հանգեցրել էր ոչ միայն պետական ապարատի միատարրությանը, այլև կոռուպցիոն դրսևորումների արմատավորմանը: Այս առումով չենք կարող նախկինում գործող էլիտայի փորձառությունը արդյունավետ և հանրագուտ քաղաքական որոշումների ընդունման գրավական համարել, քանի որ գործնականում փորձը ցույց տվեց մի շարք պաշտոնյաների՝ անձնական շահը հասարակականից վեր դասելու հանգամանքը: Ուստի մենք գործ ունենք երկակի ստանդարտների հետ. համակարգը համալրել անփորձ, բայց զրազետ և քաղաքացիական գիտակցության բարձր մակարդակ ունեցող անհատներով, թե՞ փորձառու, բայց հանրային շահը ստորադասող կադրերով: Բայց միևնույն ժամանակ երիտասարդ նոր կադրերը, չանցնելով քաղաքական սոցիալականացման բնականոն գործընթացը, որոշակի ռիսկայնություն են առաջ բերում քաղաքական որոշումների կայացման տեսանկյունից: Այսինքն չունենալով բա-

վարար փորձ և հմտություններ՝ նրանք ոչ միայն կարող են ազդել համակարգի զարգացմանն ուղղված որոշումների կայացմանը, այլև աստիճանաբար լեգիտիմությունը հասցնել ձգնաժամի:

Այսպիսով, կարելի է փաստել, որ ժողովրդաիշխանությունը խթանում է հասարակության յուրաքանչյուր անդամի ակտիվ մասնակցությունը և ներգրավվածությունը հասարակական-քաղաքական կյանքին, քանի որ միայն ակտիվ մասնակցությամբ է հնարավոր ժողովրդի և իշխանության միջև գոյություն ունենցող սահմանագծի վերացումը և ժողովրդավարական կառավարման համակարգի կայացումը: Միայն այդ դեպքում է հնարավոր «իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին» սահմանադրաիրավական դրույթի ամբողջովին գործառնումը: Այս առումով առավել քան կարևոր է յուրաքանչյուրի մասնակցության կշռադատված կամքի գործադրումը՝ առանց ուրիշների կողմից ձնշման և պարտադրման միջոցների: Անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր քաղաքացի իր մեջ արմատավորի այն համոզմունքը, որ ժողովրդավարական հասարակության մեջ, որտեղ գերակա են իրավունքի և օրենքի հավասարության սկզբունքները, ինքն է դրանք կրողն ու իրացնողը:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. **Ենգոյան Ա.**, «Գաղափարախոսություն» հասկացության քաղաքագիտական մեկնաբանությունը, Երևան, 2014, էջ 17:
2. Տե՛ս նույն տեղում, էջ 18:
3. **Talo C., Mannarini T.**, Measuring participation: Development and validation the participatory behaviors scale, Social indicators research, September 2014, p. 5.
4. **Adler R., Goggin J.**, What do we mean by “Civic Engagement”?, Journal of Transformative Education 3 (3), 2005, p.238.
5. **Nekola M.**, Political participation and governance effectiveness: does participation matter?, January 2006, Charles University in Prague, p. 1.
6. Տե՛ս նույն տեղում, էջ 2:
7. Տե՛ս նույն տեղում, էջ 10:
8. Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր, 10.12.1948 թ., հոդված 21:
9. **Petersson O., Hermansson J., Micheletti M., Teorell J., Westholm A.**, Demokrati och medborgarskap Demokrati rådets rapport Stockholm: SNS, 1998 (See in **Bergstrom L.**, Political participation, Karlstad University, 2006, pp. 7-8).
10. **Freeman H.**, The Right of Protest and Civil Disobedience, Indiana Law Journal: Vol. 41: Issue 2, Article 3, 1966, pp. 231-232.
<https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3628&context=ilj>, (հասանելի՝ 15.01.2020)
11. **Шестопал Е.**, Политическая психология: Учебник для вузов, М., ИНФРА-М, 2002, с. 130.

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ

Քաղաքական մասնակցության հիմնախնդիրը արդի քաղաքագիտական դիսկուրսում
Առնակ Սարգսյան

Քաղաքական մասնակցության հիմնախնդրի ուսումնասիրությամբ հոդվածում հիմնավորվել է, որ մասնակցության ինստիտուցիոնալացման գործոնները հանդիսանում են քաղաքական համակարգի ժողովրդավարացման նախադրյալներ: Համաշխարհայնացման պայմաններում քաղաքական որոշումների ընդունման գործընթացը պահանջում է այնպիսի մասնակցային մշակույթի ձևավորում, որը կհամապատասխանի ժողովրդավարության չափանիշներին և կնպաստի ժողովրդաիշխանության իրացմանը: Ուստի գիտակցված մասնակցային գործընթացը արդի հասարակարգի կայացման ուղենիշն է, երբ հասարակության մեջ առկա խնդիրների լուծման անմիջական հաղորդակիցն է դառնում պետության քաղաքացին, իսկ պետությունն էլ իր գործողություններով հաշվետու է նրա առաջ:

РЕЗЮМЕ

Проблема политического участия в дискурсе современной политики
Арнак Саргсян

Ключевые слова: политическое участие, политические права, форма участия, эффективность управления, политическая воля, власть и народ, принятие решений.

В статье исследуются вопросы политического участия и дается обоснование того, что институционализация участия является предпосылкой демократизации политической системы. В контексте глобализации процесс принятия политических решений требует формирования культуры участия, которая отвечает стандартам демократии и способствует реализации демократического суверенитета. Поэтому сознательный процесс участия является ориентиром для развития современного общества, когда гражданин государства становится непосредственным глашатаем проблем в обществе, и государство подотчетно ему своими действиями.

SUMMARY

The Issue of Political Participation in the Discourse of Modern Politics
Arnak Sargsyan

Keywords: political participation, political rights, form of participation, effectiveness of governance, political will, power-people, decision-making.

The study of the issue of political participation has argued that the institutionalization of participation is a prerequisite for the democratization of the political system. In the context of globalization, the process of political decision-making requires the formation of a participatory culture that meets the standards of democracy and promotes the realization of democratic sovereignty. Therefore, a conscious participatory process is the benchmark for the establishment of a modern society, when the citizen of the state becomes the direct voice of the problems in the society and the state is accountable to him with its actions.